

Ambroise Barras

Poezia electronică

A fost odată ca-n povești	1- 00000000
A fost ca niciodată.	2- 00000001
Din rude mari împărătești,	3- 00000010
O prea frumoasă fată.	4- 00000011
	5- 00000100
Și era una la părinți	6- 00000101
Și mândră-n toate cele,	7- 00000110
Cum e Fecioara între sfinți	8- 00000111
Și luna între stele.	9- 00001000
	10- 00001001
Din umbra falnicelor bolți	11- 00001010
Ea pasul și-l îndreaptă	12- 00001011
Lângă fereastra, unde-n colț	13- 00001100
Luceafărul așteaptă.	14- 00001110
	15- 00001111
Privea în zare cum pe mări	16- 00010000
Răsare și străluce,	17- 00010010
Pe mișcătoarele cărări	18- 00010011
Corăbii negre duce.	19- 00010100
	20- 00010101
Îl vede azi, îl vede mâni,	21- 00010110
Astfel dorința-i gata;	22- 00010111
El iar, privind de săptămîni,	23- 00011000
Îi cade dragă fata.	24- 00011010
	25- 00011011
Cum ea pe coate-și răzîma	26- 00011100
Visînd ale ei fîmple,	27- 00011101
De dorul lui și inima	28- 00011110
Și sufletu-i se împle.	29- 00011111
	30- 00100000
Și cîî de viu s-aprînde el	31- 00100010
În orîșicare sară,	32- 00100011
Spre umbra negrului castel	33- 00100100
Cînd ea o să-i apară.	34- 00100101
	35- 00100110
Și pas cu pas pe urma ei	36- 00100111
Alunecă-n odaie,	37- 00101001
Țesînd cu recle-î scînteii	38- 00101010
O mreață de văpale,	39- 00101011
	40- 00101100
Și cînd în pat se-ntinde drept	41- 00101101
Copila să se culce,	42- 00101110
I-atinge minile pe piept,	43- 00101111
I-nchide geana dulce;	44- 00110000
	45- 00110001
Și din oglîndă luminis	46- 00110010
Pe trupu-i se revarsă,	47- 00110011
Pe ochil mari, bătfînd închiși	
Pe fata ei întoarsă.	
Ea îl privea cu un sufîs,	
El tremura-n oglîndă,	
Căci o urma adînc în vis	
De suflet să se prîndă.	

DOSAR

Poezie electronică, poezie informatică, poezie generativă... numerică, automată...? am avut o problemă cu titlul pentru că genul literar în discuție nu are încă un nume consacrat și stabil; am vrut să fie simplu și clar; am convenit asupra formulei:

a*b:c{d[e]-p}oetry

Ea se referă la:

a-poetry: variație etimologică inspirată de tradiția aristotelică a poeziei, preia din greacă pe *a-*, prefix privativ și *poiesis*, creație. Numele ar putea simboliza non-poeticitatea acestui nou câmp al creației literare contemporane, unde cuvântul e înlocuit de circuitul electronic, de ecranul catodic, de Internet...

b-poetry: variație acronimică I, de la rădăcina *bit-*, *binary poetry*. Aduce în prim-plan alianțele suspecte ale poeziei cu caracterul artificial al limbajelor și al semnelor informatice.

c-poetry: variație acronimică II, inventînd prefixul *c-*, pentru poezia instrumentalizată, dependentă de *computer*? Această mașină universală a devenit (sub ochii noștri neatenți, poate, obișnuiți să socotească drept literatură doar ceea ce moștenim de la „Homer și alți autori“) un adevărat *cyber-poet*, amestecîndu-și codurile cu vocea excesiv de lirică a inspirației poetice omenești.

d-poetry: variația acronimică III trimite la *poezia digitală*, ivită din vârful degetelor bătînd în clapele unei tastaturi ce înlocuiește pana-stiloul-creionul-pixul pe hîrtie și degetul pe nisip. Și la digitalizarea informației pe care era electronică o impune, la nivel global.

e-poetry: *electronic poetry*.

Înainte chiar de literatura sau de arta care se naște din încrucișarea omului cu computerele, limbajul uman însuși se-ncurcă-n termeni vechi refolosiți metaforic, cuvinte noi și barbarisme vesele cînd e să numească această nouă realitate, cu virtualitățile ei cu tot. Ezitățile noastre ter-

«Odă», in *A leer* (Antilogia Laborîntica)
(3 capturi de ecran, 18 octombrie 2007,
<http://www.refazenda.com/aleer/>)

■ **Ambroise Barras** este fondatorul grupului experimental *Infolipo*; conduce, la Universitatea din Geneva, un atelier dedicat acestor noi practici artistice. În iunie 2007, a prezentat la București (la Colegiul „Noua Europă”) și la Cluj (la Galeria „Plan B”) performanța de artă digitală *Recouvrements/Noise*.

minologice se ivesc din această plajă de aproximări, care iese din valurile vremii sub ochii noștri. De mai bine de 20 de ani, se înmulțesc numele cu care se încearcă a da seamă despre amestecul mașinilor informatice în domeniul rezervat creației poetice: poezie pe calculator, poezie informatică, automată, numerică, digitală... Apelativele posibile (incomplete, fiecare în parte) caută să circumscrie întrebuintărea pe care unii artiști o dau tehnologiilor digitale ale informației și comunicării. Pentru că ei nu se mulțumesc să se folosească de instrumentele informatice (computer, dischetă, CD-ROM, DVD, rețea, Internet) ca de un mediu de editare și de difuzare, ca de un suport (mai actual, mai simplu, mai economic decât hîrtia) pentru producțiile lor poetice. După cum nu sînt interesați nici de imaginarea unor istorii românești despre computere care scriu literatură, cyborgi cu suflet liric și androizi cu personalități accentuate. (Ceea ce s-ar numi, simplu, „tematizarea literară a invaziei computerelor în sfera umanului“. SF? Mai sînt aceste producții SF? Și dacă nu, cînd au încetat să mai fie?). Nu, ei scriu poezie. Altfel. Cum?

Altfel, mai întîi, pentru că nu orice text lizibil pe un ecran de computer e, prin aceasta, literatură electronică. E – subtilă nuanță – „literatură în format electronic“! Numeroase situri web oferă azi posibilitatea de a publica *online* creații literare, care nu mai depind de circuitele tradiționale ale distribuției cărților. Imediat ce sînt editate, textele sînt deja disponibile pe servere specializate de Internet: dar ele nu sînt, astfel,

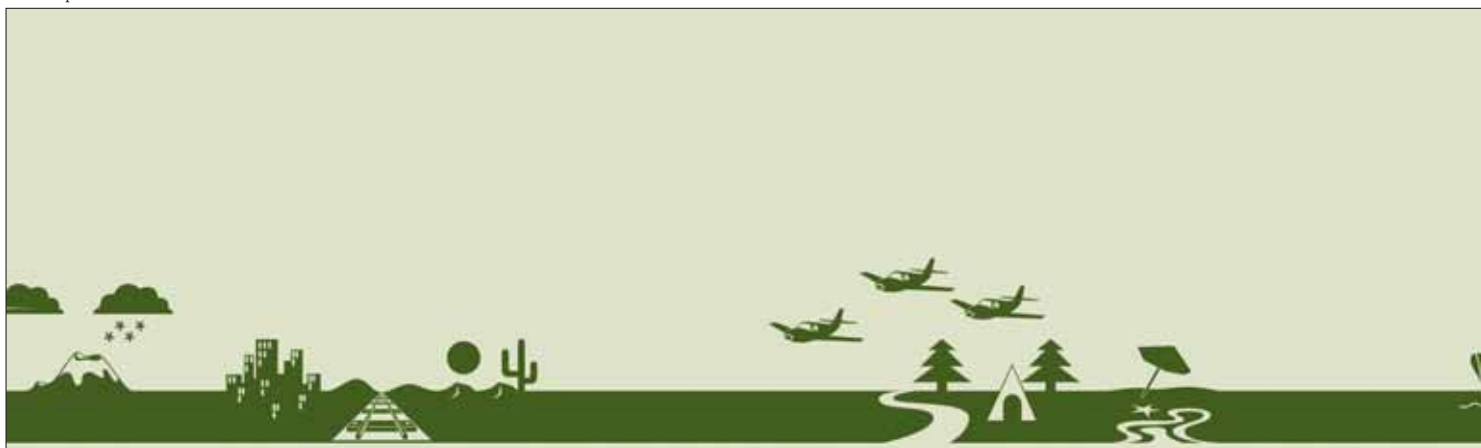
nici informatice, nici digitale. Nimic nu le distinge, la nivelul structurii discursului ori al intenției autorilor lor, de ceea ce ar fi fost ele pe hîrtie: se citesc pe ecran și pot fi imprimate fără pierdere de informație. Pot trece pe hîrtie, dintr-o mișcare de *mouse* și un icnet de imprimantă, reasezîndu-se în forma textului tipărit, clasică și liniștitoare pentru mulți dintre noi.

Poeții digitali își întemeiază în schimb creațiile pe modificările aduse de unealta-suportul-mașinăria computerului în *proiectul operei*, în *textura* și în *receptarea* sa. Arta aceasta e diferită: creațiile lor nu pot fi convertite în nici un alt dispozitiv decât cel digital. Apoi, o dimensiune particulară a operelor respective modelează, în ele, reprezentarea condițiilor – digitale – ale propriei geneze. Ca propuneri de artă, operele digitale solicită diferit „cititorul“, obligîndu-l să țină cont de mediul electronic în receptare, în interpretare.

code poetry

Computerul e programabil și execută instrucțiunile codate care îi spun, pas cu pas, secvența de operații ce trebuie îndeplinite cu datele care i se dau spre procesare. Este „orbirea“ lui, reproșată de unii detractori ai mașinii informatice. Așa că, înainte chiar de a fi un executant, computerul este cititorul unui „text“ ascuns, scris într-o limbă („limbaj de programare“) cu caracteristici morfologice, lexicale și sintactice evident artificiale. Un prim tip de

Postscape de Ambroise Barras

poezie electronică ar consta, astfel, în a lăsa să transpară la suprafața textului lizibil urmele acestui *alt* text care este codul executabil: structuri algoritmice, cuvinte rezervate sau impuse, punctuații funcționale, care contaminatează în consecință nivelul natural, al limbii omenești. De pildă, în textele poetice ale lui Mary-Anne Breeze (*Mez, Australia*) se ivesc formele incompreensibile ale unui program-sursă, balizele html de marcaj, cifrele hexazecimale ale unui *soft* compilat. Cod reprezentat, expus lecturii ca un palimpsest, cod ce și-a pierdut eficiența „mașinică”, versul acesta „nou” lasă să se ghicească o nouă formă de performativitate poetică; ea nu mai permite nici măcar o analogie, cu atât mai puțin o asemănare, cu limbajul uman:

---0111010010

//The 0&1 C0mmandmentz

1.0 \$U shell 0bbey the linez & linkz 0v the K0dE.

1.1 \$U shell kn0tt go 4th N ed-1T wltb0ut th n0-ledge 0v the K0De.

---01110010

«SigN+ +CommanD»,.....:the DataH Inpho[mill]Jennium:.....:

(http://tracearchive.ntu.ac.uk/writers/sanford/my_millennium/Inphoe/SigN+ +CommanD.htm)

Autori:

Annie Abrahams <<http://www.bram.org>>

Jim Andrews <<http://www.vispo.com>>

Giselle Beiguelman <<http://www.desvirtual.com>>

Simon Biggs <<http://hosted.simonbiggs.easynet.co.uk>>

Augusto de Campos

<<http://www2.uol.com.br/augustodecampos/home.htm>>

John Cayley

<<http://homepage.mac.com/shadoof/net/in/>>

Florian Cramer <<http://userpage.fu-berlin.de/Äcantsin/permutations/index.cgi>>

Luc Dall'Armellina <<http://lucdall.free.fr>>

Alexandre Gherban <<http://gherban.free.fr>>

Aya Karpinska <<http://www.techneka.com>>

Jim Rosenberg <<http://www.well.com/user/jer/>>

Alexandra Sæmmer <<http://www.mandelbrot.fr>>

Éric Sérandour <<http://www.serandour.com>>

Într-un asemenea poem, gestul creator trimite palimpsestic la constituenții fundamentali ai unuia din cele mai celebre texte ale culturii noastre (poruncile primite de Moise), căruia pare să îi rejoace, parodic, virtualitățile electronice și să îi descopere caracteristici uitate: cifrele binare se amestecă într-un șir de caractere pentru a trasa un 0 sau un 1, adresarea persoanei a doua (*you*, în engleză) scrisă cum se pronunță, *U*, este prefixată ca și cum ar fi o variabilă informatică, imperativul englezesc se conjugă în «*shell*»-program, ... «*\$U shell kn0tt ed-1T*». Mesajul trimite în primul rînd la mediul lui de manifestare, cele 10 (1 și 0) porunci bi-

„Arta viitorului va fi
impersonală și științifică.“
GUSTAVE FLAUBERT

„O tehnologie suficient
de avansată nu poate fi
deosebită de magie.“
ARTHUR C. CLARKE

blice enunțându-se ca 0&1 instrucțiuni de programare. Desigur, posibilitatea de a cita un fragment din textul lui Breeze în dosarul de față este o dovadă a faptului că el nu este ireductibil numeric. Dar asemenea forme de scriere poetică – prin coduri și linii de programare simbolizate – reprezintă cel mai bine calitățile textului electronic: operant și semnificat, deopotrivă. Codul, tratat ca un adevărat text, se oferă astfel lecturii și figurează, totodată, procesul de *apercepție estetică* realizat de aceasta.

Dar se poate construi și un text-cod capabil să controleze *literalmente* procesul *producției poetice* – aceasta este miza unui alt mod de a scrie literatură electronică, pe care specialiștii îl numesc

generative poetry

În 1950, Alan A. Turing, întemeietorul informaticii moderne, definea condițiile pentru a afirma că o mașină manifestă o formă de inte-

ligență. Spre a aprecia capacitatea ei de a gândi – *can machines think?* –, el evoca posibilitatea de a testa capacitatea acesteia de a scrie un sonet. De atunci, s-au înmulțit încercările care ambiționau să aducă un calculator în situația de a genera un text ale cărui calități literare ar putea rivaliza cu acelea ale unui text scris „de mână”: strategiile variază când este vorba de a încurca cititorul, de a-l induce în eroare asupra originii artificiale a textului, de a-l surprinde cu finețea simulării procesului creației poetice.

Cu toate acestea, la o privire mai atentă, interesul nu constă atât în textul produs de asemenea generatoare electronice, mai ales că ele nu se mulțumesc niciodată să scrie *un singur text*, ci în faptul că ele promit cititorului (repede extenuat, ucis de efort...) un capital aproape inepuizabil de variante textuale. *O sută de mii de miliarde de poeme, o eternitate de epitalami, p + 1 people...* Acesta este potențialul anunțat încă din titlu de câteva dintre cele mai faimoase opere literare cu generare automată. Ele par să nu se intereseze de text în sine,

Colective/Festivaluri/Expoziții

ELO, electronic literature organisation <<http://eliterature.org>>

ELO promovează și facilitează scriitura, publicarea și lectura literaturii electronice, adică a acelor opere care se întemeiază pe capacitățile deschise prin dispozitivul informatic. Oferă un repertoriu foarte vast de opere accesibile în rețea.

E-poetry <<http://www.epoetry2007.net>>

E-Poetry este o manifestare bienală de poezie digitală. Autori, critici și teoreticieni din lumea întreagă își prezintă aici noile invenții. Joacă un rol esențial în dezvoltarea acestui nou câmp literar.

E-critures <<http://www.e-critures.org>>

E-critures se pretinde agitator vigilent și exigent al literaturii informatice, digitale, electronice. Găzduiește opere, texte, anunțuri noi legate de acest domeniu.

Infolipo <<http://www.infolipo.org>>

Întemeiat în vremea depărtată când computerele „erau trase de cai”, atelierul de cercetare *Infolipo* și-a croit drum de-a curmezișul informaticii prea comerciale sau prea științifice. El caută să apropie tehnologiile digitale de reflecția vagă asupra literaturii și a creației artistice: dispozitivul informatic ar trebui să ofere un câmp estetic inedit, unde se pot reînnoi experiențele de creație.

pOesIs <<http://www.pOesIs.net>>

pOesIs este un concept de expoziție și de colocviu aplicat formelor electronice ale creației literare. Au avut loc 4 ediții, documentate pe site, dimpreună cu operele expuse și comunicările prezentate.

Transitoire observable <<http://transitoireobs.free.fr>>

Transitoire observable este un grup de artiști digitali, fondat în 2003 în jurul lui Philippe Bootz. Considerând că și-a atins toate obiectivele, grupul s-a dizolvat la 6 decembrie 2007. *Sic transit gloria artis digitalis.*

pentru a experimenta în schimb încărcătura estetică a numărului (excesiv), a variației (infinite) și a procesului de generare însuși, oferite spre reprezentare. Acolo unde poemul-cod (*the code-poem*) propunea spre lectură niște instrucțiuni de programare ale unui cod virtual executabil, poezia generativă îi oferă cititorului spectacolul programului său de generare în acțiune. Deplasarea de accent este remarcabilă. Procesul creator ca atare devine operă (literară), independent de rezultatul său. Cît despre poetul generativ – poetul programator – el lucrează la punerea în scenă a *procesului* generator mai degrabă decît la programarea generării algoritmice de texte poetice. Cititorul, în sfîrșit, resimte amețeala – sublimă – a ceea ce depășește simpla lectură a unui poem astfel generat: lectorul asistă, ca spectator, la transformarea radicală a raportului său cu opera poetică. Lectura este concepută ca o activitate perceptivă inedită, hibridă, paradoxală, cu atît mai complexă cu cît intenția proiectului poetic este convergentă cu intervenția mediului de programare. Astfel ajungem la

dynamic poetry

care se oferă cel mai bine receptării pe un ecran sau în proiecție luminescentă. Poezie animată (ca și „desenul animat“), calitățile sale țin de ecran: ca suprafață de afișaj, ecranul e destinat *privirii-de-imagini* mai degrabă decît *lecturii-de-texte*. Suport de refracție, ecranul nu păstrează nici o urmă a semnelor mobile care se afișează pe suprafața sa. În descendență directă din poezia vizuală a anilor '60, creatorii de poezie animată pun în scenă, astfel, secvențe strofice unde cuvintele/imagini ivite din profunzimea ecranului sînt transcodate, transcrise, transferate, transfigurate, transformate, transgresate, translatare, transliterate, transmodulate, transplantate, transportate, transpuse, transsubstanțiate, transvazate, tra(ns)versate, tranzitate de propria lor subst(r)anț(s)ă.

Moștenitoare ale poeziei concrete braziliene și germane, operele lui André Vallias (www.andrevallias.com), de exemplu, joacă pe această

existence d'Isaura Calderon

10/13

accepte

existence d'Isaura Calderon . les vies se font dans une extraordinaire anarchie • Isaura Calderon fait ce qu'il fallait; jouissances: Isaura Calderon collectionne tout ce qui concerne la cathédrale Notre - Dame de Paris • a vieillie, son génie pourrit sur place, ici, à Amsterdam - voluptés: le tableau préféré d'Isaura Calderon est "Le petit pâtissier" de Chaim Soutine. a de l'appréhension devant les cormorans , Isaura Calderon aime tout ce qui a rapport à la lune , occupation: Isaura Calderon, se consacre à son métier avec beaucoup de satisfaction, Isaura Calderon ne peut oublier son passage à la cathédrale Notre - Dame . Isaura Calderon est un personnage étonnant, incident: en 1991, à vingt heures quatre , Isaura Calderon a ahuri Évelyne Puget à Ossun . aurait aimé vivre au dix - huitième siècle, détestations: Isaura Calderon souhaite la mort de Juana Inés de la Cruz , Isaura Calderon accepte tout en bloc - Isaura Calderon passe de longues heures avec Luigi Nonno , joue du piano plutôt bien. lectures: Isaura Calderon ne se sépare jamais de "The Railway" de Hamid Ismailov; ne s'est jamais venue au monde le jour où les feuilles commençaient à tomber.

Jean-Pierre Balpe et Grégory Chatonsky [2007].
Peoples, «1636 + 1 people, existence d'Isaura
Calderon» (3 capturi de ecran, 18 octombrie 2007,
<http://www.incident.net/works/peoples/>)

„Singurul rămas pe dinafară
în această revoluție
a computerelor este poetul.“

BETTY ANN KEVLES

„Numai o mașină
poate aprecia o poezie scrisă
de o altă mașină.“

ALAN TURING

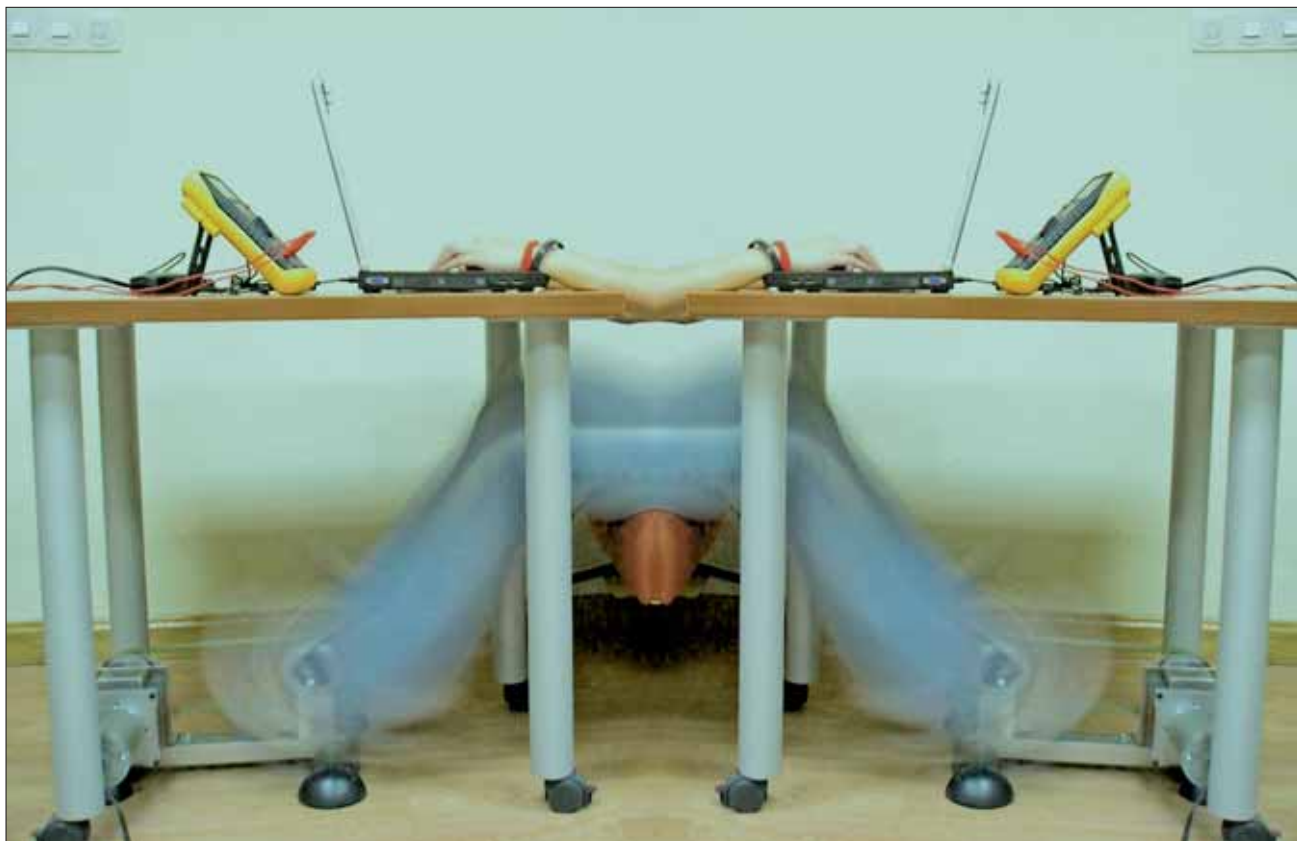
nouă scenă poetică performanța *verbivovizuală* a semnelor dinamice: lectura *Odeii* sale, *para Age de Carvalho*, este modelată de ritmul apariției, mobilizării și dispariției grafemelor pe ecran.

Ecranul ca pagină a poemului concret suspendă orizontal versului, ce se poate întinde pe întreaga lui suprafață. Ecranul permite, de asemenea, simularea profunzimii, a treia dimensiune a spațiului, unde sînt retrasate liniile de perspectivă, ca pe o scenă teatrală. În sfîrșit, ecranul cadrează o durată, cea a epifaniei poemului conceput ca un adevărat montaj secvențial, care își declină aici fazele demonstrative, construind enunțul final al odei: „*poesia nă importa o q*“, căreia o ultimă animație îi șterge urma de pe ecran. La fel de mobilă ca și evenimentul poemului, lectura de pe ecran este o activitate cognitivă complexă, unde contemplarea nu vrea să cedeze pasul cititului, unde atenția alunecă în distracție, unde interpretarea depinde de capacitatea de a reacționa la solicitările interactive ale programului.

Recunoaștem aici o calitate împărtășită de orice poezie electronică – dar poate nu e decît o formă mai evidentă pentru ceva ce caracterizează creația poetică în general – care constă în re-programarea activității de lectură, convertită într-o serie de comportamente percepțive și reactive diversificate: a vedea, a auzi, a simți, a resimți, a privi, a asculta, a apuca, a controla... Proiect ce caracterizează ultima modalitate de manifestare a literaturii electronice de care ne ocupăm aici, numită de obicei

interactive poetry

Ea promovează tocmai intervenția cititorului în procesul de compoziție, dacă nu al poemului în sine, măcar al lecturii, punctuale, pe care el o face asupra poemului. Utilizarea conceptului de *interacțiune* se arată a fi obligatorie pentru tot ce privește artele și noile medii electronice. Într-o definiție abia schițată, este vorba despre implicarea sub cele mai va-

riate forme a destinatarului (operei) în procesul de dezvoltare a acesteia.

În consecință, „interactorul“ (care nu mai e un „simplu cititor“, dar nici un „autor de gradul al doilea“) este factorul ce determină alegerile din *potențialul* operei; el contribuie mai întâi la realizarea unui precipitat perceptibil al operei (un „produs operat“ al interacțiunii). Este accepția cea mai frecventă a interacțiunii poetice: cititorul unui poem interactiv poate fi pus să adune datele acestuia din urmă, să le separe în interiorul unei paradigme, să declanșeze sau să modifice o anumită fază generativă, o anumită secvență animată... De pildă, intervețiile interactorului în *Soundpoem 6* (<http://joerg.piringer.net/index.php?href=soundpoems/soundpoem6.xml>) hrănesc literalmente poemul ai cărui constituenți tipografici și sonori dispar altminteri entropic (autorul, Jörg Piringer,

avertizează: „*feed the letters, if they are all dead press reload to restart*“).

Cititorul se vede provocat să își compună propria sa raportare la operă (propria sa lectură): el nu se mulțumește să consume pur și simplu semnele la constituirea cărora contribuie propria lui activitate. Face mai mult decât atât: își adaptează lectura profilului mereu variabil al operei. A citi în interacțiune înseamnă a acționa asupra lecturii. Astfel, spectatorul construiește spectacolul propriei sale interacțiuni cu opera poetică. Speculară, deci spectaculară (lectura oferită ca spectacol), activitatea de lectură este opera realizată de poezia electronică. Meritul minim al acesteia din urmă este de a redefini atât statutul creației și natura textului, cât și modalitățile de a citi poezie.

Radu Bagdasar;
Informatica mirabilis.
Arta și literatura de calculator
(Editura Dacia, 1982).
Prima sinteză
românească în domeniu

Reading Brian Kim Stefans

BKS s-a afirmat ca poet al noilor medii electronice prin publicarea, în UBU (<http://www.ubu.com>), a poemului animat *The Dreamlife of Letters* (1999), în care propune o nouă interpretare – pe ecran – a posibilităților deschise de poezia concretă, începând cu anii '50, a cuvintelor emancipate de constrângerile sintaxei, a semnelor desfășurate pe suprafața paginii, a tipogramelor semnificând prin materialitatea corpului de literă etc.

Descendența formulei sale artistice din poezia concretă a unor Eugen Gomringer, Decio Pignatari sau Augusto De Campos constituie o primă explicație a raporturilor dintre noile dispozitive electronice, implicate de creațiile sale poetice: folosind toate culorile paletelor grafice, afișajul cuvintelor sale aprinde literalmente noaptea ecranului, animația lor desenează trasee în secvențe ritmate, dispunerea textului ocupă întreg spațiul de simulare al ecranului. Astfel, versurile catrenului original din *Winter Was Hard* (http://www.arras.net/kluge/_FILES/winter_was_hard/) pulsează în ritmul interacțiunilor cititorului, după cum baleiajul stroboscopic al unui *Poem for airports* (http://www.arras.net/kluge/_FILES/please_think_again/) ritmează în jeturi de lumină rapide cuvintele ce se șterg imediat de pe suprafața ecranului. Gestul poetic exploc-tează aici un regim estetic propriu semnelor vizuale și cinetice.

În privința materialului textual, poemele sale electronice se revendică de la *sampling*-ul propriu culturii *techno*: enunțurile sînt alcătuite din texte găsite, recuperate, degradate. BKS are o adevărată propensiune pentru „furtul de texte“, „reciclarea unor fragmente“ străine lui. *Ready made texts*, texte aduse de oriunde, pe care numai virtuozitatea dispozitivului electronic al manifestării lor le configurează ca pe o experiență estetică originală. *Textul nu e destinat lecturii*, în poemele electronice ale lui BKS. La răscrucea dintre radicalitatea estetică a poeziei concrete și virtuozitatea dezvrăjită proprie culturii *techno*, opera lui BKS pune în discuție modalitățile de receptare, prin ilizibilitatea sa. Poate fi consultată pe site-ul: <http://www.arras.net>. (A. B.)

Ioana Bot

Poezia electronică românească

■ **Ioana Bot** este specialistă în literatura cu formă fixă (Sensuri ale perfecțiunii. Literatura cu formă fixă ca încercare asupra limitelor limbajului, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2006). A studiat la Universitatea din Geneva, participând la proiectul „Infolipo Panopticon, o lectură” (2002). Predă literatură română modernă la Universitatea „Babeș-Bolyai” (<http://www.lett.ubbcluj.ro/ioana/index.html>).
Proiecte comune: un Dicționar al literaturii cu constrângere, ascensiuni în Alpi în căutarea marmotei albastre, învățarea reciprocă a graiurilor locale (someșan superior, respectiv valaisan de sus), rețete de bucătărie pentru fini cunoscători și părinți sperați, traduceri, cărți-obiect pentru copiii crescuți fără televizor în casă.

De obicei, când se vorbește (românește) despre acest nou mod de a scrie poezie, se confundă arta pentru care mediul electronic este ireductibil și „poezia pe calculator”, unde mașina oferă doar suportul electronic unor texte ce pot fi, altminteri, imprimate fără pierdere de sens (v. <http://hyperliteratura.reea.net>, „blog literar alternativ”, care însă practică o literatură în forme clasice, singurul lucru nou fiind suportul de editare). *Nu sînt, așadar, „literatură (sau poezie) electronică” multele cărți electronice, paginate precum cele adevărate, doar că netipărite* (precum cele de la www.liternet.ro, o adresă deja prestigioasă în acest domeniu). Nu aparțin acestor noi specii literare, în pofida utilizării neglijente a atributului de „electronic” când se vorbește despre ele, nici scrierile care fac din calculator o sursă de inovații tematice; din această categorie fac parte unele din succesele ultimilor ani: volumele lui Adrian Oțoiu, *Chei fierbinți pentru ferestre moi. Carte de calculatoare pentru spirite literatoare* (1998), *Stîngăcii și enormități. Carte de calculatoare pentru spirite literatoare* (1999), respectiv Andrei Codrescu, *Mesi@* (trad. românească – 2006). Critica a salutat, impropriu, ca „poezie pe computer”, cartea Andei Cădariu, *Lovem@ilproject* (LiterNet.ro, 2005), ce oferă o versiune imprimabilă la capătul lecturii pe ecran – de fapt, este o poezie destul de clasică în formulele sale, sprijinindu-și noutatea pe lexicul și imaginarul împrumutate din domeniul poeziei electronice.

La capitolul „stîngăcii grăitoare pentru starea de confuzie”, și fiindcă prietenul meu Google.ro insistă asupra lui, amintesc aici un

soft românesc de scris poeme cibernetice, care poate fi achiziționat *online* (de la www.inforapart.ro, cu 18,99 EUR; copyright 2004). Programul CyberPoems (<http://www.cyberpoems.inforapart.ro/>) este prezentat, impropriu, dar cu aplomb, ca o premieră mondială în domeniu; poezia este înțeleasă, aici, tot ca un text scris, imprimabil, bidimensional și finit („clasic”, adică), doar că scris cu ajutorul computerului, în funcție de o minimă selecție tematică și lexicală a utilizatorului (doriți un poem... de dragoste, ...de despărțire etc., utilizînd cuvintele..., evitînd cuvintele... etc.). În mod evident, problematica literaturii electronice este necunoscută programatorilor *Inforapart*, care mai oferă, *online*, softuri de gestiune și „produse de contraccepție naturală și management al vieții sexuale”.

Există, în sfîrșit, cîțiva artiști români, precum Kiss Pal Szabolcs (v. *mobius.htm*, www.context.ro/inserts.htm#), Delia Popa (*5+20 Words*, <http://offset.underconstruct.com/2005/>) sau Alexandru Gherban (membru al grupului *Transitoire observable*, <http://gherban.free.fr>), ale căror creații artistice electronice, din domeniul artelor vizuale, folosesc inclusiv texte, aducînd între parametrii lor elemente de ordinul literarului (figuri de limbaj, clișee narrative etc.); dar ceea ce creează ei conține texte exclusiv în engleză sau în franceză, după știința noastră. Poezia electronică în limba română rămîne de inventat. Dovadă că între românul cel născut poet și legendarul român softist de geniu înțînirea încă nu a avut loc...

Ion Manolescu

Cum citim un text electronic?

În termeni tehnici, parcurgerea unui text electronic (sau *hyper-text*) se realizează prin conectarea operațională a unor blocuri și rețele de informații, segmentate în unități minimale. Pentru a „citi” un *hyper-text*, trebuie să accesăm „legăturile” sale. O legătură (*link*) stabilește un traseu de urmat între nodul-ancoră (*anchor node*) și cel de destinație (*destination node*) al *hyper-textului*. Practic, *link*-urile reprezintă niște comenzi atașate unor cuvinte dintr-o pagină electronică, având funcția de a le brânșa la alte cuvinte din alte pagini similare. Dacă utilizatorul accesează unul dintre cuvintele respective, i se deschide o nouă secțiune a textului electronic, cu aceleași caracteristici. Legătura *hyper-textuală* constituie deci reprezentarea electronică a unei relații dintre două segmente de material textual care se conectează deopotrivă pe ecranul computerului și în mintea cititorului.

Textul electronic poate fi însoțit și de ilustrație electronică (*hyper-media*), aceasta din urmă stimulându-i cititorului facultățile senzoriale în timpul lecturii. De exemplu, semnele literale ale *hyper-textului* pot fi însoțite de legături sonore, de imagerie grafică sau video. Toate încurajează o formă de receptare sintetică și sinestezică.

Cu toate că pare încremenit pe suprafața ecranului de calculator, *hyper-textul* presupune un mod de lectură în *adîncime*, adică pe un nivel infra-textual și infra-icomic. Lectura în *adîncime* (3-D sau *la interfață*) se realizează dincolo de planul ecranului, prin desfaceri în *dărătul* textului inițial. Printre metaforele pe care teoreticienii *hyper-textuali* le întrebunțează pentru a ne ajuta să vizualizăm structura „din spatele” ecranului, se numără: rețeaua, diagrama arborescentă, sertarele, setul de cutii chinezești. Astfel de modele structurale au fost a-

plicate și textelor scriptice (bi-dimensionale, tipărite pe suport de hîrtie și numite, convențional, *tradiționale*), cu precădere romanelor.

Deschis, dinamic și variabil, *hyper-textul* îi oferă cititorului-utilizator largi libertăți de opțiune, orientare și deplasare. Utilizatorul își poate selecta și schimba continuările din mers, pe măsură ce procesul lecturii se „adîncește”, sau își poate construi de la bun început un traseu preferat, pe care să-l urmeze consecvent. Cu alte cuvinte, cititorul *hyper-textual* ajunge, în primul rînd, un co-autor al informației pe care o parcurge. Dar este, oare, acest mecanism de lectură productivă atît de diferit de cel sugerat de textul tradițional?

Cînd intervine un cititor „mai mult” în text: atunci cînd accesează fizic comanda *hyper-textuală* a unui generator de *e-poems* (ca *soft-ul* de *haiku-uri* al lui Luc Dall’Armellina, la adresa: <http://lucdall.free.fr>)? Sau atunci cînd accesează mental semnificațiile unei poezii fixate pe pagina de hîrtie (cum ar fi... *Dubovnicească* de Tudor Arghezi)?

Răspunsul rămîne, la rîndul lui, deschis. În cazul textului electronic, lectura co-auctorială apare *direct* și *concret*, atunci cînd, prin apăsarea unor butoane generatoare de comenzi, cititorul pătrunde în *hyper-text*, adnotîndu-l, comentîndu-l sau creîndu-i noi legături. În situația textului tradițional, parteneriatul co-auctorial survine *indirect* și *virtual*, prin conexiunile interpretative pe care cititorul le realizează în propria sa minte, folosind potențialul de semnificare al textului parcurs sau, dimpotrivă, ignorîndu-l și „rescriindu-l” în întregime. Și într-un caz, și în celălalt, „citim” interactiv, modelînd permanent conținutul lecturii noastre și lăsîndu-ne, la rîndul nostru, modelați de acesta.

■ **Ion Manolescu**
este conferențiar dr.
la Facultatea de Litere
a Universității București.
A fost bursier la „New Europe
College” (NEC), 1996-1997
și la Netherlands Institute for
Advanced Study (NIAS).
A publicat volumele
Alexandru (roman, Editura
Univers, 1998), Noțiuni
pentru studiul textualității
virtuale (Editura Universității
București, 2002), Videologia.
O teorie tehnoculturală
a imaginii globale
(Editura Polirom, 2003),
O lume dispărută. Patru istorii
personale urmate
de un dialog cu H.-R.
Patapievici
(coautor, Editura Polirom,
2004), Explorări
în comunismul românesc
(coautor, vol. I-II,
Editura Polirom, 2004-2005)
și Derapaj (roman,
Editura Polirom, 2006).